

La descoberta de Jaume Vicens Vives a través dels seus documents personals

María del Mar Domingo Hernández
Historiadora

“Rescatats” d’entre un ric i variat llegat bibliogràfic, els documents personals de Jaume Vicens Vives són una bona mostra de la seva tasca professional. S’hi poden trobar des de referències bibliogràfiques fins a lligalls de manuscrits de producció pròpia, passant per tot un conjunt d’anotacions extretes per l’historiador català de les seves lectures abundants i diverses. Sense cap mena de dubte, una herència valuosa que permet resseguir la seva tornada al món universitari el 1947 i descobrir la seva decisiva aportació historiogràfica des dels inicis de la seva prometedora carrera, a principis dels anys trenta, fins als seus últims dies de 1960.

No obstant això, abans d’iniciar la descripció dels fons custodiats per la Biblioteca del Barri Vell de la Universitat de Girona, convé recalcar que es tracta d’una part de l’arxiu generat per Jaume Vicens Vives en l’exercici de la seva activitat professional, i no de la seva totalitat. Aquest detall no impedeix constatar-ne la riquesa i rellevància, ja que la major part són documents manuscrits, redactats de vegades en castellà i d’altres en català. L’Institut de Llengua i Cultura Catalanes ha donat prioritat a la conservació íntegra de la seva estructura interna i ha mantingut la disposició amb què van ser distribuïts i cedits. Curosament ordenats, els documents personals de Jaume Vicens Vives es trobaven dipositats en una sèrie de capsos i fitxers, que han estat parcialment renovats. Per altra banda, se n’ha inventariat i catalogat el contingut, per finalment elaborar una base de dades, disponible en suport informàtic i paper. Amb aquest objectiu es va començar enumerant tots els lligalls que componien cadascun dels documents del fons, una actuació que pretenia evitar que es traspaperessin documents en un futur. Així mateix, es va decidir distingir entre capsos i fitxers depenent de la unitat documental en què es trobaven. Posteriorment es va analitzar amb meticulositat el fons i es va decidir estructurar-ne l’explicació en tres nivells. El primer havia de mostrar, somerament, tot el contingut del fons. El segon havia de servir per descobrir el contingut de les capsos i els fitxers i el tercer havia d’examinar detalladament cada document.

Un cop realitzat aquest procés, s’ha constatat l’interès mostrat per Jaume Vicens Vives, al començament de la seva carrera, per la història de la baixa edat mitjana de Catalunya i Espanya; després s’ha observat la seva posterior aproximació a l’economia mundial i estatal, i a la història contemporània en els mateixos àmbits, a més del català. De la mateixa manera, pot trobar-se una extensa relació de referències bibliogràfiques que abraça des de qüestions puntuals relacionades amb les seves investigacions, fins a nocions més generals lligades a les seves explicacions a les aules universitàries. Igualment, apareixen documents relacionats amb el seu currículum (1940, 1943 i 1958) i la realització de diferents oposicions (1947 i 1948), així com anotacions prèvies a la seva tesi doctoral sobre Ferran II a la Corona d’Aragó, llegida el 22 de febrer de 1936.

Una descripció a mig camí entre els tres nivells assenyalats servirà per exposar a grans trets el contingut de cadascuna de les capsos, fitxers i documents. Així, la primera capsos, formada per setze documents, en primer lloc conté sis documents² relatius al regnat de Ferran II, els quals aborden qüestions com la pirateria, els jueus en l’etapa dels Reis Catòlics i l’Aljama de Girona, o el seu matrimoni amb Germana de Foix després de la mort d’Isabel I, i la seva relació amb els comtats pirinencs de Castellbó, Pallars i Ribagorça. A continuació hi ha disposats dos quaderns³ sobre la península Ibèrica al llarg dels segles XIII i XIV, amb anotacions sobre la Reconquesta; la repoblació; l’economia urbana; el patriciat urbà català; el comerç català; la banca, el diner i la conjuntura econòmica a Catalunya; l’evolució econòmica de la Corona de Castella;

l'organització politicofinancera de l'economia castellana, i l'economia mercantilista de l'època dels Reis Catòlics. Després apareixen dos quadernets⁴ més amb apunts sobre economia, tant de caràcter general com referits a la baixa edat mitjana i a l'època moderna, els quals examinen els problemes metodològics; els factors econòmics; l'estructura i la conjuntura; la infraestructura en general; l'home en la vida econòmica espanyola; les característiques de l'economia feudal i senyorial; l'economia de les regions musulmanes de Castella i Aragó; l'hegemonia portuguesa, i l'expansió per Amèrica. Més tard, hi ha disposats tres documents⁵ amb referències bibliogràfiques seguits per tres⁶ més relacionats amb les càtedres d'Història Moderna de la Universitat de Saragossa (1947-1948), d'Història Universal i Espanya a Barcelona (1957-1960) i Història Econòmica, també a Barcelona (1959-1960). Entre els lligalls que componen aquests darrers documents es poden trobar dades personals i acadèmiques de l'alumnat, junt amb els programes de les assignatures esmentades. Finalment, hi ha un document⁷ amb diferents apunts sobre els caràcters generals de l'evolució social i política de la baixa edat mitjana; el règim feudal i el senyorial; les divisions territorials en els estats medievals de la Península; la monarquia; la Reconquesta; l'arquitectura assíria, nord-africana, parta, sassànida, constantiniana, romana, paleocristiana, copta i armènia, i també anotacions en àrab.

A la segona capsula, integrada per set documents, es pot trobar documentació sobre la contribució econòmica de Barcelona a la Guerra de 1838;⁸ els grans d'Espanya i els títols nobiliaris sense grandesa des de 1800 fins a 1950;⁹ la diplomàcia espanyola davant la crisi italiana de 1859,¹⁰ i l'ambient polític de Barcelona, Catalunya i Espanya el 1901,¹¹ any de l'organització de la Lliga Regionalista. També poden trobar-se anotacions, datades majoritàriament de l'any 1955, de persones afins a Jaume Vicens Vives sobre diversos fons documentals, en què la Catalunya dels anys compresos entre 1791 i 1833 i l'Arxiu de la Corona d'Aragó són els denominadors comuns.¹² Destaquen les apreciacions sobre el Port de Barcelona fetes per Montserrat Derels, M. Concepción Chavarría, A. Gon Vernet, M. Teresa Aceborch i un escrit titulat Las asociaciones mercantiles en Barcelona (mediados del siglo xix) signat per E. [Enric] Lluch el 1956. Dolores Ortiz Alivert i Laura Gavilán completen la llista amb apunts relatius a l'any 1800 i les prohibicions contra els francesos de 1791. El document següent¹³ està dedicat a la Catalunya del segle xvii, tot i que comença acostant-se a les protestes catalanes per la prohibició als seus comerciants a Castella durant el segle xvi. Després, en aquest mateix document apareixen lligalls sobre els antecedents de la Guerra dels Segadors; la unió de les Corones de Castella i Catalunya, els virreis i capitans generals de Catalunya... A més, completa la capsula un document¹⁴ que conté la sol·licitud d'una pensió per a investigació i estudis a l'estranger (1949), diversos currículums (1940, 1943 i 1958), diferents relacions de les seves publicacions i una carta de José Garriga March, entre d'altres observacions.

La capsula titulada Càtedra explicaciones custodia un únic document¹⁵ amb la mateixa denominació. Al seu interior es barregen programes i horaris de la Càtedra de la Història Universal Moderna i Contemporània de la Universitat de Barcelona entre 1948 i 1954; guions de cursos acadèmics desenvolupats durant el primer dia de classe entre 1948 i 1958, i diferents conferències sobre la sistemàtica de les generacions en la història contemporània d'Espanya. Igualment, reuneix anotacions sobre les explicacions fetes a les seves classes al voltant de qüestions generals (l'edat moderna i el seu enllaç amb l'edat mitjana, el factor geogràfic, el paper de l'historiador en la reconstrucció del passat...) i després analitza temes relacionats amb el segle xvi (el Renaixement, Carles v, el luteranisme, el cisma anglès, la Reforma catòlica i la Contrareforma, els jesuïtes, Felip ii, la reacció italiana sota el predomini espanyol...); el segle xvii (el món bàltic i la Suècia de Gustau Adolf, la Guerra dels Trenta Anys, Felip iv i el comte duc d'Olivares...); el

segle xviii (l'Enciclopèdia i l'Aufkarung, la Il·lustració, l'equilibri europeu, la Revolució Francesa, el directori i el consolat, l'imperi napoleònic, l'origen del moviment democràtic, els començaments del gran capitalisme, la independència americana...); el segle xix (el Congrés de Viena i la Santa Aliança, la Revolució del 48, Napoleó iii, la formació de la gran indústria, la burgesia i el proletariat, la Guerra de Secessió americana, el Zollverein, el liberalisme i el nacionalisme...), i el segle xx (l'imperi britànic, la Revolució Russa, el sistema de blocs europeu, el supercapitalisme, la ii Guerra Mundial, la cultura...). També s'apropa a l'Espanya del segle xix: analitza les seves generacions i els corrents ideològics, la regència d'Urgell, el sistema polític entre 1856 i 1868, la Revolució del 68, la Restauració, els partits polítics, el carlisme i la Guerra Carlista, el món eclesiàstic, les colònies, la Guerra Hispanoamericana i la seva derrota, el problema demogràfic i agrari de l'Espanya moderna, l'aristocràcia, la burgesia, l'obrer... També tracta temes relacionats amb la medicina i la seva evolució històrica. Finalment, tot aquest material està acompanyat de representacions gràfiques i organigrames fets pel mateix Jaume Vicens Vives.

Pel que fa al contingut de la quarta capsa, amb sis documents, convé assenyalar la dedicació dels tres primers¹⁶ a les oposicions, que aglutina, novament, el seu currículum i la relació d'obres publicades per l'historiador català, junt amb referències bibliogràfiques que abraçaven des del paleolític fins al segle xix; apunts sobre la història; felicitacions dels seus amics i companys per l'obtenció de les diferents càtedres (Saragossa, 1947; Barcelona, 1948), i, evidentment, més guions amb les explicacions de les seves classes, amb els quals no s'aproxima només a la història d'Espanya, Europa i Hispanoamèrica, sinó també a altres temes com la novel·la nord-americana del segle xx i Manet i l'impressionisme... També en aquesta capsa es localitza una compilació dels arguments dirigits a l'Associació de Ciències Històriques,¹⁷ que estudia la posició de Jaume Vicens Vives en el ix Congrés Internacional celebrat a París el 1950. Així mateix, s'hi guarda una carta dirigida a J. M. Bernils, datada a Roses el 14 d'agost de 1956,¹⁸ en la qual fa un breu repàs a la seva vida i una anàlisi de la importància de l'Empordà. Immediatament després pot trobar-s'hi un document¹⁹ que aglutina una gran varietat d'aspectes, des de material docent i referències bibliogràfiques, fins a anotacions particulars de caràcter divers, passant pel diari d'un viatge pel Mediterrani el 1933.

Quant als fitxers, el primer²⁰ recull referències documentals extretes de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, fonamentalment, i de l'Arxiu Històric Municipal de Barcelona, i aplega informació sobre Ferran ii i la Corona d'Aragó (la política internacional de Joan ii, l'economia, els corsaris, les classes socials, Pallars, Ribagorça, els jueus, el rei, el govern central, el govern territorial, la justícia, l'exèrcit, Germana de Foix, les Corts i les diputacions, la Generalitat, l'estat del país, les posicions mediterrànies...). El segon i tercer fitxer²¹ reuneixen els apunts presos per Jaume Vicens Vives a partir de les seves lectures referents a Castella, Espanya en l'edat mitjana, l'art medieval, Orient, prehistòria, Grècia, Roma, els bàrbars, el feudalisme, el papat i l'imperi, història antiga, geografia, astronomia, climes, oceans, rius i estanys, relleu, biogeografia, geografia humana, Euràsia, Àfrica, Austràlia, Amèrica, Renaixement, Reforma i Contrareforma, segle xvii, el segle xviii, geopolítica, Europa...

El fitxer²² següent compila referències bibliogràfiques de temàtica diferent. Des de qüestions de caràcter general, com el concepte i el mètode històric, la historiografia, la geografia i història, la cronologia, passant per temes més puntuals, com l'estat i les idees polítiques, la ciutat i el municipi, la marina i la colonització, les religions... per anar a raure, finalment, a referències bibliogràfiques sobre diversos països, com Alemanya, Àustria, Bèlgica, Bulgària, Canadà, Txecoslovàquia, França, Grècia, Holanda, Hongria, Itàlia, Anglaterra, Països Bàltics, Polònia, Portugal, Romania, Rússia, Suïssa, Turquia, Iugoslàvia, Estats Units... i els segles xvii a xx.

A continuació es presenten un conjunt de fitxers,²³ organitzats de l'A-Z, amb altres referències bibliogràfiques. A aquests s'hi suma una altra sèrie de fitxers²⁴ amb més referències bibliogràfiques, ordenats segons la temàtica, el quals aborden qüestions generals i diferents temes relacionats amb l'economia, els països europeus, l'edat mitjana i els segles xvi-xix a Espanya, la Corona d'Aragó i Catalunya, la burgesia i les societats catalanes del segle XIX, etc. En general aquestes referències es corresponen amb els llibres i opuscles cedits per la família Vicens Vives-Rahola a la Universitat de Girona. El fons documental acaba amb un fitxer²⁵ destinat a compilar les adreces de personatges vinculats a Jaume Vicens Vives.

1. Desglossada actualment en dues capsos.
2. Documents 1, 2, 3, 4, 5 i 6.
3. Documents 7 i 8.
4. Documents 9 i 10.
5. Documents 10, 11 i 12.
6. Documents 13, 14 i 15.
7. Document 16.
8. Document 17.
9. Document 18.
10. Document 19.
11. Document 20.
12. Document 21.
13. Document 22.
14. Document 23.
15. Document 24.
16. Documents 25, 26 i 27.
17. Document 28.
18. Document 29.
19. Document 30.
20. Document 31.
21. Documents 32 i 33.
22. Document 34.
23. Documents 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44 i 45.
22. Document 34.
23. Documents 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44 i 45.
24. Documents 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58 i 59.
25. Document 60.

Síntesi dels documents personals de Jaume Vicens Vives continguts en caixes.

CAIXA	DOC.	TÍTOL DEL DOCUMENT
1	1	La Aljama de Gerona durante el reinado de los Reyes Católicos, Barcelona, 1929-30
1	2	Piratería en tiempo de los Reyes Católicos
1	3	Los judíos de la Corona de Aragón
1	4	Doña Úrsula Germana de Foix
1	5	El Conde de Pallars y el condado de Foix y demás condados montañeses en relación con Fernando ii
1	6	[La baixa edat mitjana a la península Ibérica, segles xiii-xv] Quadernet sense títol

1	7	[La baixa edat mitjana a la península Ibérica, segles xiii-xv] Quadernet sense títol
1	8	[Economia general]
1	9	[Economia de la baixa edat mitjana i de l'època moderna a la península Ibèrica i Amèrica]. Quadernet sense títol
1	10	Obres consultades
1	11	Obres consultades
1	12	Bibliografia
1	13	Càtedra Saragossa
1	14	Càtedra Història Universal i d'Espanya
1	15	Càtedra Història Econòmica
1	16	Apunts diversos
2	17	Barcelona. Contribución de Guerra 1838. Estructura de los contribuyentes barceloneses
2	18	Grans i noblesa d'Espanya s. xix
2	19	La diplomàcia espanyola i Itàlia en 1859
2	20	1901
2	21	Catalunya 1750-1850. Arxiu de la Corona d'Aragó
2	22	Catalunya s. xvii
2	23	Vida i miracles
3	24	Càtedra explicacions
4	25	Oposicions 1/
4	26	Oposicions 2/
4	27	Oposicions 3/
4	28	Memoràndum: Associació Espanyola de Ciències Històriques. 13.III.58
4	29	Diversos
4	30	Blocs i llibretes

Síntesi dels documents personals de Jaume Vicens Vives inclosos als fitxers.

DOC. TÍTOL DEL FITXER

31	FERRAN ii A LA CORONA D'ARAGÓ
32	[Anotacions extretes de referències bibliogràfiques sobre diversos temes] Fitxer sense títol
33	RESUMS
34	[Referències bibliogràfiques] Fitxer sense títol
35	Autors A-B
36	Autors C
37	Autors CH-D
38	Autors F-G
39	Autors H-K-L-LL
40	Autors M
41	Autors N-P
42	Autors Q-R
43	Autors S
44	Autors T-U
45	Autors V-Z
46	General
47	Economia i altres països
48	Europa (països)

- 49 Espanya general edat mitjana
- 50 Espanya s. xvi-xix
- 51 Espanya s. xx
- 52 Catalunya Corona d'Aragó
- 53 Catalunya General
- 54 Fitxer sense títol
- 55 Catalunya xix-xx
- 56 A-F Burgesia catalana s. xix
- 57 G-Q Burgesia catalana s. xix
- 58 R-Z Burgesia catalana s. xix
- 59 Societats catalanes s. xix
- 60 Adreces A-K

Font: Elaboració pròpia